

13 เศรษฐศาสตร์การเมืองและเพศภาวะของสิ่งแวดลอม

ดำเนินรายการและร่วมอภิปรายโดย กนกวรรณ มะโนรมย์

13-1 “ผู้กระทำการ” ในเสรีนิยมใหม่: ศึกษากรณีเกษตรกรในพื้นที่ส่งเสริมการเกษตร

ปวีณา ล้อนนท์กุล มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี M.lornunthakul@gmail.com

"การวิจัยเรื่อง “ผู้กระทำการ” ในบริบทเสรีนิยมใหม่: ศึกษากรณีเกษตรกรในพื้นที่ส่งเสริมการเกษตร เป็นการศึกษาเกี่ยวกับผู้กระทำการ (actor) ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของตลาดแบบเสรีนิยมใหม่ โดยดำเนินการศึกษาการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตสินค้าเกษตร นอกจากนั้นยังต้องการศึกษากิจกรรมของผู้กระทำการ (actor) ในการปรับโครงสร้างชุมชนชนบทอีสาน โดยใช้ทฤษฎีที่เน้นวิเคราะห์เกี่ยวกับผู้กระทำการเป็นสำคัญ (actor oriented) เพื่อเน้นวิเคราะห์ผู้กระทำการ และใช้ข้อมูลภาคสนามเพื่อชี้ให้เห็นว่า ผู้กระทำการในสังคมชนบทอีสาน เป็นแบบใดภายใต้บริบทแบบเสรีนิยมใหม่ ในการวิเคราะห์เชิงทฤษฎี จะเชื่อมโยงถึงการสร้างความหมายของเกษตรกร และผู้ประกอบการ การสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงความรู้ของเครือข่ายและอำนาจ รวมทั้งวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ ระหว่างการผลิตในท้องถิ่นและระบบตลาดแบบเสรีนิยมใหม่ โดยศึกษาพื้นที่ส่งเสริมการเกษตรของหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในจังหวัดนครราชสีมา

การวิจัยมีคำถาม 2 ข้อ 1) การขยายตัวของตลาดแบบเสรีนิยมใหม่ ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรในพื้นที่ชุมชนชนบทอีสานอย่างไร 2) รูปแบบการปรับตัวภายใต้การขยายตัวของตลาดแบบเสรีนิยมใหม่มีพลวัตอย่างไร การวิจัยวัตถุประสงค์เพื่อ ชี้ให้เห็นกิจกรรมของผู้กระทำการสำคัญ ภายใต้การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตในภาคเกษตรของชนบทอีสานซึ่งเชื่อมโยงกับการดำรงระดับภูมิภาค โดยเลือกใช้วิธีศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา การทบทวนเอกสาร การลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการศึกษา เป็นตัวชี้ให้เห็นว่า การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตในภาคเกษตรของชนบทอีสานตามแนวทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ นั้น มีความซับซ้อน ไม่เป็นเนื้อเดียวกัน ชาวบ้านในพื้นที่กรณีศึกษาไม่ได้ปรับตัวต่อระบบตลาดแบบใหม่ได้เหมือนกันทุกคน เนื่องจากยุทธศาสตร์ที่มีกระบวนการแตกต่างกัน อุปสรรคในกระบวนการสร้าง จึงแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ ข้อแตกต่างในระดับปัจเจกยังส่งผลให้เงื่อนไขในการปรับตัวแตกต่างกันอีกด้วย"

คำสำคัญ

เสรีนิยมใหม่ ผู้กระทำการ พิษเชิงพาณิชย์

13-2 การเมืองเรื่องหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่

อุบลวรรณ ชัยมลคณ ภาควิชาสังคมศาสตร์และสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

por.ubonwan@gmail.com

หมอกควันเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเฉพาะถิ่นที่เกิดช่วงปลายฤดูหนาวจนถึงต้นฤดูร้อน ในพื้นที่แอ่งกระทะ หรือที่ราบลุ่มที่มีภูเขาล้อมรอบในจังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา ปรากฏการณ์หมอกควันถูกยกระดับเป็น “ปัญหามลพิษหมอกควันภาคเหนือ” เป็นปัญหาระดับประเทศและภูมิภาค โดยมีกลไกหลัก เพื่อแก้ไขปัญหา เช่น มติคณะรัฐมนตรีเรื่องการแก้ไขปัญหาหมอกควัน มติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2555 และ 2558 ข้อตกลงอาเซียนเรื่องมลพิษ จากหมอกควันข้ามแดน ปัญหาหมอกควัน จึงกลายเป็นปัญหาสาธารณะในหลายมิติ เช่น ปัญหาสุขภาพ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ที่มี หมอกควันปกคลุมท้องฟ้า สังคมไทยรู้ว่าคนบนดอยเผาป่าจนทำให้เกิดหมอกควัน จึงนำไปสู่ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่ได้รับผลกระทบและกลุ่มที่ถูกมองว่าเป็นต้นเหตุของ ปัญหาหมอกควันซึ่งมักถูกโยนไปสู่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในป่าเนื่องด้วยวิถีการทำไร่หมุนเวียนเพื่อดำรงชีพ การเหมารวมสาเหตุ ปัญหาหมอกควันว่าเกิดจากชาวบ้านเผาป่าตามวิถีชีวิตและความเชื่อเพื่อหวังประโยชน์เฉพาะกลุ่ม โดยหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงสาเหตุอื่นที่ทำให้เกิดปัญหาหมอกควัน ทำให้การสื่อสารสู่สาธารณะเรื่อง ปัญหาหมอกควันบิดเบือนไปจากข้อเท็จจริง ผลกระทบที่เกิดจากมาตรการแก้ไขปัญหาหมอกควันทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไม่สามารถดำรงวิถีชีวิตตามแบบชนเผ่าได้ การใช้ชุดวิธีคิด วัฒนธรรมและรูปแบบการใช้ชีวิตของคนเมืองตัดสินวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์และการที่สังคมไม่ตั้งคำถามถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาหมอกควันแล้วโยนปัญหาให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตพึ่งพิงป่าเป็นแพะรับบาปในกรณีปัญหาหมอกควันยิ่งตอกย้ำความเป็นชายขอบและการเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจต่อรองน้อย และการโยนปัญหานี้ไม่ได้ทำให้ปัญหาหมอกควันคลี่คลายแต่อย่างใด

13-3 ผู้หญิงในกลุ่มน้ำมูลตอนกลางกับพลวัตความรู้ประมงพื้นบ้าน

วรรณภา วงษ์พินิจ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี poona12noon@gmail.com

บทความนี้มุ่งนำเสนอและถกเถียงถึงระดับความรู้ของผู้หญิงชาวประมงพื้นบ้านแต่ละคนมีความแตกต่างกัน รวมถึงอารมณ์ความรู้สึก ความคาดหวัง ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขเศรษฐกิจ ตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงและสิทธิในการจัดการทรัพยากร โดยใช้พื้นที่ศึกษาในกลุ่มน้ำมูลตอนกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศลเมื่อปี พ.ศ.2536 บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า นโยบายการพัฒนาของรัฐได้ส่งผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรของผู้หญิง ผู้หญิงมีการปรับเปลี่ยนความรู้เดิม และปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศที่มีความเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ผู้หญิงที่มีทุนและฐานะทางเศรษฐกิจสังคมที่มีความแตกต่าง จะมีระดับความรู้ การปรับตัว และการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกันไป ด้วย จากข้อมูลภาคสนามพบผู้หญิงที่ทำการประมงพื้นบ้าน 3 กลุ่ม คือ 1.กลุ่มผู้หญิงที่ทำการประมงเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากระบบนิเวศที่มีความเปลี่ยนแปลง ปริมาณน้ำมากขึ้น ส่งผลให้การใช้เครื่องมือในการทำประมงพื้นบ้านมีความซับซ้อน ผู้หญิงกลุ่มนี้จึงจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประมงร่วมกับสามีอย่างเข้มข้นมากขึ้น 2. กลุ่มผู้หญิงที่ทำประมงตามฤดูกาล เป็นกลุ่มผู้หญิงที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก จะทำการประมงในช่วงฤดูน้ำลด โดยใช้เครื่องมือประมงขนาดเล็กเพื่อเป็นรายได้เสริมของครอบครัว 3.กลุ่มผู้หญิงที่เคยทำอาชีพประมง (ปัจจุบันไม่ทำแล้ว) เนื่องจากผู้หญิงกลุ่มนี้ไม่มีทุนมากพอในการเข้าถึงเครื่องมือประมงสมัยใหม่ และปัญหาด้านสุขภาพ รวมถึงอายุที่เพิ่มมากขึ้น จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงไม่ทำการประมงแล้ว

คำสำคัญ

ผู้หญิง, ประมงพื้นบ้าน, การทับซ้อนของพหุอัตลักษณ์, เขื่อนราษีไศล